

**ORTAÇAĞ İNSANINDAN GÜNÜMÜZ
MAGANDASINA:
RECEP İVEDİK FİMLERİNE KARNAVALESK
BİR YAKLAŞIM**

Leyla ÖZYOL

Özet: Bu makalede, Türkiye'nin en popüler film serilerinden biri olan "Recep İvedik" üzerinden mizah ve kahkaha analiz edilmeye çalışılırken, Bakhtin'in "karnaval teorisi" ile bu film serilerindeki izleme deneyimi arasındaki benzerlikler incelenecektir. Recep İvedik karakteri, insanların modern zamanlarda yaşadıkları zorluklara karşı ihtiyaç duydukları rahatlama duygusunu vizyondayken sunmaktadır. Bu çalışma ile Recep İvedik film serilerinin neden karnaval havasına benzediğine dair sorduğumuz soruların cevaplarını bulacağız.

Anahtar Kelimeler: Recep İvedik, Karnaval Teorisi, Bakhtin.

**FROM MEDIEVAL PEOPLE TO TODAY'S LOUT: A CARNIVALESQUE
APPROACH TO RECEP İVEDİK FILMS**

Leyla ÖZYOL

Abstract: In this article, while trying to analyze humor and laughter through one of Turkey's most popular film series "Recep İvedik", the similarities between Bakhtin's "carnival theory" and the viewing experience in these film series will be examined. Recep İvedik character presents the sense of relief people need against the difficulties they experience in modern times while on the vision. With this study, we will find the answers to the questions we asked about why Recep İvedik movie series are similar to the carnival atmosphere.

Keywords: Recep İvedik, Carnival Theory, Bakhtin.

ORTAÇAĞ İNSANINDAN GÜNÜMÜZ MAGANDASINA: RECEP İVEDİK FİMLERİNE KARNAVALESK BİR YAKLAŞIM

Leyla ÖZYOL



Hayatınızda birkaç saniyeliğine de olsa hiç durup düşündünüz mü en çok neye gülüyoruz? Bu sorunun tek bir cevabı olmamakla birlikte neye gülümsediğimizin ya da kahkahalarla güldüğümüzün içinde bulunduğumuz sosyal dinamiklerimiz, sosyal değerlerimiz, yaşadığımız dönem ve sosyal bilinç dışımızla oldukça ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu bu makale kapsamında mizah ve kahkaha; Türkiye'nin en popüler film serilerinden biri olan "Recep İvedik" üzerinden analiz edilmeye çalışılırken Bakhtin'in "karnaval teorisi" ile bu film serilerindeki izleme deneyimi arasındaki benzerlikler de incelenecektir.

Serinin ilk filmini (2008, Togan Gökbakar) bir sinema salonunda deneyimlerken bu deneyimimden hatırladığım en önemli şeylerden bir tanesi; Recep İvedik karakteri beyaz perdede görüldüğü anda izleyicilerin gülüşmeye ve birbirlerini dürtmeye başlamasıydı. Genel olarak filmin tüm serilerine baktığımızda ise bu karakter sakallı, koca göbekli, sanki bir festival sırasında tüm yemeği yemeye hazır görünen bir tiplene olarak karşımıza çıkmaktadır. İvedik, oldukça agresif olmasına rağmen bu durumunu kontrol etmeye -ya da düzeltmeye- çalışmamaktadır. Karakter; yüzünde, davranışlarında hiçbir utanma ibaresi olmadan insanların önünde gaz çıkartmakta, rahatsız edici derecede tüylü, göbekli, estetik görünmeyen çıplak vücudunu her fırsatta izleyicinin gözlerinin önüne sermektedir. Oyuncul bir atmosfer, değişen pozisyonlar, "özgür" ifadeler, bu film serilerinin hemen hepsinde karşımıza çıkmakta; mantıkla, çok net bir çerçeveye ile açıklayamayacağımız bir "gülme" deneyimini seyircilere sunmaktadır.

Bu komedi türündeki film serileri aslında oldukça kaba, fütursuz bir magandanın¹ gündelik hayatı etrafında dönmektedir. Üstelik İvedik karakteri

¹ TDK: Görgüsüz, kaba, anlayışsız, terbiyesiz ve uyumsuz kimse.

aslında önce TV’de doğmuştur. Yani izleyicinin “tanıdık” bulduğu “tanışıklık” hissettiği İvedik, yönetmen tarafından da “keşfedilmiş” ve seyircinin onu sevdiğini gördükten sonra daha fazla kişinin bu “tanıdık” mizahtan yararlanmasını isteyerek karakteri sinema perdesine taşımıştır. Böylelikle bundan böyle Recep İvedik mizahı çok daha geniş topraklarda “kahkahalarla” karşılanabilecektir. Bu çeşit bir mizahi aracı kullanmanın aslında oldukça önemli ve akıllıca atılmış bir adım olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak tam da bu noktada söz konusu bu çalışmanın amaçlarından biri olan şu soruyu sormak yerinde gibi görünmektedir: “Neden insanlar bu ağzı bozuk, kaba, sığ, maço karakteri deyim yerindeyse tam anlamıyla bağırılmasına basmaktadır?” Sosyo-kültürel açıdan birbirlerinden son derece farklı kişiler dahi bu karaktere güldüklerini araştırmam sırasında bana beyan ederlerken niha-i bir başka soru daha incelememle oldukça ilgilidir: “Ya İvedik serileri Bakhtin’in karnaval ve karnavalesk² kavramlarını bugünün dünyasında yeniden ortaya çıkartmaktaysa?”

Ortaçağ’da ve Rönesans Avrupası döneminde karnaval zamanı kilise tarafından halka bahşedilmekteydi. Bu zamansız “zamanı” kutlama vakti geldiğinde statü farklılıkları birbirinin içine geçmekte; hiyerarşiler yıkılmakta, çökmekte, kırılmaktaydı. Bu “aralık”, sosyo-kültürel açıdan daha düşük bir zümreye ait kişiler yani aslında “halk” için istediklerini “istedikleri zaman” yapabildikleri özel vakitlerdi. Böylesi sihirli, “eğlencelik” bir vakit, müdahale olmadan halka verilmekte ve tüm bu süreçten zevk alma zamanı ise sadece onlara ait olmaktaydı. Otoriteler, dönemin yasa koyucuları kendileri hakkında dalga geçilmesine, bu çeşit imgelerin kullanılmasına, kendilerinin taklitlerinin yapılmasına dahi izin vermemekteydi. Tarifi mümkün olmayan “özgürlük” ve “rahatlama” hislerinin ortaya çıkışı bu deneyimin asıl amaçları arasında yer almaktaydı. Tüm karnaval katılımcıları şiddet içeren davranışlarda bulunabilmekte; bu şiddet içeren rahatsız edici eylemler mizah ve gülmenin ana nedenlerine de dönüşebilmekteydi. Herkes istediğini giyebilmekte, insanların önünde sevişebilmekte, gaz çıkarabilmekte, durmaksızın yiyebilme ve tüm bunların hepsi karnaval zamanında tamamen “normal” sayılabilmekteydi.

Recep İvedik film serilerine baktığımızda bu kez aynı atmosferi, dahası tipik bir “karnaval insanını”, ete kemiğe bürünmüş bir şekilde 2000’lerde sine-

² Karnavalesk, Mikhail Bakhtin’in özellikle romanda izini sürdüğü; kalıplaşmış anlatılara, otoriteye ve geleneksel sosyal hiyerarşiye bir çeşit alaycı meydan okuma ile tanımlanabilecek edebi bir “ruh hali” olarak ifade edilebilir. Kavram; Bakhtin’in *Problems of Dostoevsky’s Poetics* eserinde hakim düzenin kurallarını bir süreliğine yok sayan bir kutlama biçimi olan “karnaval” ruhundan hareketle ortaya çıkmakta; Rabelais and His World isimli çalışmasında ise iyice geliştirilmektedir.

ma ekranında görebilmekteyiz. İvedik, tam anlamıyla her kuralı bozmakta, kendisinden çok daha eğitimli insanların yanında siyasetten konuşabilmekte, onları susturmakta, fiziksel ve sözsel olarak şiddet içeren davranışlarda bulunmaktadır. O tüm sosyal, kültürel ya da ekonomik farklılıkları elinde bir silgi ile filmin anlatısı içinde adeta silmekte; bütün karakterleri eşit bir seviyeye taşımakta, bir araya getirmekte, hatta kendi gücünü “eleştirildiği”, “hakir görüldüğü” noktalardan almaktadır.

İnsanların kendilerini belki de yeniden var ettiği farklı bir sosyal alanı da beraberinde getirmekte olan karnaval adeta ev, karnavalesk ise özgürlük ve eşitlik yaratmaktadır. Gökbakar'ın İvedik karakterine baktığımızda günlük hayattaki hakim ve zorlayıcı kurallardan bambaşka bir alana doğru kaçış görmekteyiz. Bu karakterin dünyasında en olmazlar olur, en kural dışı olanaklıdır. Son derece sofistike, eğitimli kadınların önünde olmayacak kaba sözler söylemekte olan İvedik, önceleri bu kadın karakterlerden tepki alsa da sonrasında aynı kadın kişiler tarafından çekici bulunma olanağına da sahiptir. Bütün dinamikler film serilerinin anlatıları içinde iç içe geçmekte, sınırlar ortadan kalkmaktadır. İvedik karakterinin “bakışından” izleyiciler ekrana baktıklarında ise karnaval ortamını izleme deneyimleriyle birlikte yaşadıklarını söylemek mümkün görünmektedir.

Karnaval aynı zamanda bir çeşit “oyundur” ki bu oyun hakim geleneklere, kurallara bir çeşit karşı çıkıştır. Bakhtin'in karnaval teorisi hakkında belki de öncelikle söylenmesi gereken şeylerden bir tanesi o “anlık dakikalarda” aynı zamanda bir bütünlüğün oluşmasıdır. Hiyerarşiler değişmekte, dönüşmekte, insanlar arasında direk kontak ve temas ortaya çıkmaktadır. Karnavalın tatmini ile birlikte resmi otorite bir anlamda yıkılmakta ve mizah otorite anlayışını yeniden şekillendirmektedir.

Tüm bunlarla birlikte Bakhtin'e göre karnavala herkes katılmaktadır. (Bakhtin, Morris edisyonunda, 1994: 194) Bu aslında neden Recep İvedik film serilerinin karnaval atmosferi ile benzerlik taşıdığına dair sorduğumuz soruların cevaplarından birini de vermektedir. Bir film izlemek aynı zamanda tamamen fiziksel bir deneyim yaşamak demektir. Ancak İvedik serilerine baktığımızda bu deneyim başka bir boyut kazanmakta ve başka bir deneyimlemeye de dönüşmektedir. Örneğin psikolojik olarak insanlar korktukları, dehşete düşme deneyimini yaşadıkları halde korku filmlerine gitmeye eğilim duymaktadır. Bazı psikologlara göre bu durumun nedenlerinden bir tanesi insanların korku filmi izleme deneyimi sırasında kendilerini hiç olmadıkları kadar “hayatta” ve “canlı” hissetmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu eğlencelik korku deneyimi sırasında kan akışı hızlanmakta, adrenalin salınımı artmakta, kalp atış hızı yükselmekte, fiziksel olarak bu deneyime verilen her türlü tepki bir insanın hayatta olduğuna dair tüm kanıtları ona göstermekte gibidir. Bugün hala birçok insan İvedik serilerindeki rahatsız

edici sahnelere rağmen bu deneyime bir festivale katılıyor gibi “katılmak” için sabırsızlanmaktadır. Tıpkı korku filmleri örneğinde olduğu gibi İvedik serisi deneyimlerindeki “gülüş”, izleyicilerin izleme deneyimi sırasında birbirilerine yaptıkları el şakaları, hiyerarşilerin yer değiştirmesi ya da tamamen yıkılması gibi tüm bu deneyimlerin; serinin izleyicilerinin “katılımı”³ ile birlikte onlara çok daha “hayatta” ve “görünür” olduklarını hissettirme ihtimali bulunmaktadır. “Bayram (ya da şenlik), izleyici tarafından görülen bir manzara değildir; insanlar onun içinde yaşar ve herkes katılır çünkü bayramın altında yatan fikir insanları kucaklar. Bayram varken, devam ederken; onun dışında herhangi bir yaşam yoktur. Bayram zamanında hayat sadece kendi kurallarına tabidir. Bu kurallar ise onun aslında kendi özgürlüğüdür. Bayramın evrensel bir ruhu vardır; herkesin rolünün olduğu tüm dünyanın canlanması ve yenilenmesi adına özel bir durumdur. İşte bu bayramın tüm katılımcılarının canlı bir şekilde hissettiği özüdür.” (Bakhtin, Morris edisyonunda, 1994: 198, Çev: Özyol, Leyla)

Karnavalesk İmge, Karnavalesk Gülüş

Recep İvedik’in fiziksel görünüşüne baktığımızda sürekli kahkahalar atan, kahkahasıyla karşı tarafı “küçümseyen”, kaba-saba, şişman, oldukça tüylü vücut yapısına sahip bir karakter görmekteyiz. Yaptığı şakalar, espriler ise son derece ataerkil küfürler ya da sözlerden oluşmaktadır. Ancak tüm bunlara rağmen eğitim düzeyi yüksek kadınlar dahi çalışmanın en başlarında da belirttiğim üzere bu karakteri komik bulabilmektedir. Örneğin Bahçeşehir Üniversitesi Pazarlama Yüksek Lisans Öğrencisi Berrak Akkaya (Yaş 35); kendisinin bir kadın kişi olarak bu film serisini izlemeyi çok sevdiğini, izleme deneyimi sırasında mantık dışı hikaye anlatısı, küfürlü sözler ve normalde komik bulmayacağı şakalar ekseninde arkadaşları dahil filmi izlerken kendilerini kaybettiklerini beyan etmektedir. Peki aslında cinsiyet farklılıklarımız bile şakaları bambaşka boyutlarda algılamamıza neden olurken bu karakter nasıl olur da izleyicilere “cinsiyetsiz bir gülüş” sunmaktadır? İşte tam da bu noktada yeniden “karnaval” hissini ortaya çıkışından söz etmek olanaklıdır. Diğer yandan şu anda Ortaçağ’da ya da Rönesans Avrupası’nda değil çok daha modern bir çağda yaşamaktayız. Bakhtin’in karnavalının son derece belirgin ataerkil karakteristikleri bulunmaktadır -ki İvedik serilerinde de bu izler görülmektedir-. Ancak İvedik bu “erkeklik” dolu anlatıyı cinsiyetsiz bir kahkahaya dönüştürebilmektedir. Üstelik bu gülüş herkese yönlendirilmiştir. “Karnaval gülüşü hakkında başlangıç olarak birkaç şey söy-

³ Filme gitmek yerine “katılım” sözcüğünün kullanılması karnaval katılımına referans vermektedir.

leyelim. Bu gülüş her şeyden önce festival gülüşüdür. Bu yüzden komik bir olaya verilen bireysel bir tepki değildir. (Bakhtin, Morris edisyonunda, 1994: 200, Çev: Özyol, Leyla)”

Ortaçağ ve Rönesans Avrupası dönemlerinde karnaval ve festival zamanları topluma; “halka” yılda bir ya da iki kere bahşedilmekteydi. Bu festival zamanı “statüsü olmayan” kalabalık içinde farklı duyuları hissetmek adına her daim önem teşkil etmekteydi. Bu ipuçlarına İvedik serilerinde rastlamak da mümkün. Bu bakış açısından hareketle maganda diye nitelendirdiğimiz film karakteri izleyiciler tarafından benimsendi, kendilerinden biri gibi görüldü, Türkiye’de en çok izlenen filmlerin arasına girdi ve yönetmenin cebine milyonlarca lira kazanç olarak geri döndü. Bu durum, anlamlandırmakta zaman zaman güçlük çektiğimiz dünyayı da anlamlandırmamıza dair bir harita sunmakta; neden gülünç olduğunu çözmekte zorlandığımız çeşitlilikteki mizah, parodi ve kahkahayı İvedik serilerini gören her insanın dünyasına da getirmektedir.

İlk kez 2008’de gösterime giren İvedik serisi; gösterime girdiği ilk günden itibaren izleyiciler tarafından heyecanla beklenmekte, filmler bir festivalin karşılanması gibi karşılanmaktadır. Sinema alanında birçok akademisyenin film serisi hakkındaki negatif eleştirilerine karşın izleyicileri hiçbir koşul ya da yorum bu katılımdan ya da “keyiften” alıkoyamamaktadır. Bu film serisi tıpkı karnaval gibi insanlarda bir şeylere dokunmakta ve “onların” ortaya çıkışını sağlamaktadır.

Şunu da özellikle belirtmek gerekir ki; İvedik serileri hakkında yapılan çoğu eleştiri; karakterin ve film anlatısının tümünün ne kadar “sığ” olduğuna dair görüşleri de içermektedir. Birçok eğitimli eleştirmen bu karakterin gençleri kötü etkilediğine ve olumsuz bir İvedik dilinin gençler arasında oluştuğuna dikkat çekmektedir. Ancak bu eleştirilerin tam zıttı bir şekilde toplum karakteri sevmekte; onun tuhaf parodisine karşın bir bağıra basışın yanı sıra ona karşı bir çeşit “bağımlılık” da geliştirmektedir. Toplum: “halk”; karaktere sıkı sıkıya sarılmakta ve sinemasal deneyimi yaşadıkları salonların dışında İvedik şakalarını ve onun kahkahasını taklit ederek bu deneyimi devam ettirmektedir. Tüm olumsuz eleştirilere rağmen film serileri ise gişedeki başarılarını “nitelikli, sığ olmayan” filmleri geride bırakarak “devam ettirmektedir.” Halk, kendi karnaval zamanlarının yaklaşmasını; İvedik filmlerin gösterim zamanlarının gelmesini her bir seride dört gözle beklemekte ve beklemeye de devam edecek gibi görünmektedir.

Bakhtin’in karnavalesk yaklaşımı aynı zamanda Ortaçağ dönemini sorgulamaktadır. Sosyolojik düzen, insanların ekonomik durumu o dönemlerde tamamen farklı olmakla birlikte dönemin kural koyucuları halkın bazı ihtiyaçları olduğunu düşünmekteydi. Dahası karnaval insanların çeşitli ihtiyaçlarına dair harika bir atmosfer sunmaktaydı. Yüzyıllar sonra 2000’li yıllarda

bu sefer bir film karakteri ve bir film izleme deneyimi sayesinde insanların bazı ihtiyaçlarını karşılamaya denk düşen bir benzerlikle yüz yüze geldiğimizi söylemek mümkündür. Dünya genelinde yaşanan ekonomik dalgalanmalar, iş bulma sorunu, insanların yaşam standartlarının birbirinden çok farklı noktalarda oluşu gibi bazı etmenler bu karaktere daha sıkı sıkıya bağlanma nedenlerinden bazıları gibi gözükmektedir. İvedik bir şekilde insanların bu modern zamanlarda yaşadığı sıkıntılara karşı ihtiyaç duydukları rahatlatma hissini vizyondayken onlara sunmaktadır. Toplumun “bir şeyleri” ortaya çıkartma, dışa vurma gibi ihtiyaçları özellikle son serideki gişe rekoru ile de kendini kanıtlamakta gibidir.

Son olarak şunu eklemek gerekir ki; İvedik karakterinin her daim otoriteye karşı bir tepkisi bulunmaktadır. Belirsizlik, parodi ve kahkaha ile birlikte O, kaba ve umursamaz tavrıyla tüm kuralları yıkmakta, sınıf farklılıklarını ortadan kaldırmakta ve izleyicisine bir çeşit sonu gelmeyen, istendiği zaman tekrar yaşanabilen festival hazzını sunmaktadır...

Kaynakça

- Bakhtin, Mikhail: (2005), *Rabelais ve Dünyası*, İstanbul Ayrıntı Yayınları.
- Bakhtin, Mikhail, (1984) *Introduction to Rabelais and His World*. Bloomington, IN: Indiana University Press. 1-53.
- Billig, Michael. (2001) “Humor and hatred: The Racist Jokes of the Klu Klux Klan.” *Discourse and Society* 12(3): 267-289.
- Geertz, Clifford (1979). “Deep Play: Notes on the Balinese Cockfight” *In The Interpretation of Culture*. 412-455.
- Sigmund, Freud (1960), “The Purpose of Jokes” Chapter 3 in *Jokes and their Relation to the Unconscious*. New York: Norton. 106-138.
- Narvaez, Peter (2003). *Of corpse, death and humor in popular culture*.
- Logan: Utah State U.P. Oring, Elliott (1992). *Jokes and their relations*. Lexington: University of Kentucky Press.
- Morris, Pam (1994) *The Bakhtin Reader. Selected Writings of Bakhtin, Medvedev and Voloshinov*. X X (ed.) London: Arnold, 1994. “Introduction,” pp. 1-24, “Section Four: Carnival Ambivalence,” pp. 194-244, “A Glossary of Key Terms,” pp. 245-25.